

13. Velencei Nemzetközi Építészeti Biennále La Biennale di Venezia 2012

2012. AUGUSZTUS 29. – 2012. NOVEMBER 25.

FŐKURÁTOR: DAVID CHIPPERFIELD (NAGY-BRITANNIA)

A 2012. ÉVI 13. VELENCEI NEMZETKÖZI ÉPÍTÉSZETI BIENNÁLE MAGYAR PAVILONJÁBAN RENDEZENDŐ KIÁLLÍTÁS **KURÁTORI MEGBÍZATÁSÁRA KIÍRT PÁLYÁZAT EREDMÉNYKÖZLÉSE**

A PÁLYÁZAT KIÍRÓJA:

Gulyás Gábor, a Műcsarnok Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója,
a Velencei Biennále nemzeti biztosa

A PÁLYÁZAT LEBONYOLÍTÓJA:

Műcsarnok Nkft., 1146 Budapest, Dózsa György út 37.

A BÍRÁLÓ BIZOTTSÁG TAGJAI:

Boros Géza művészettörténész,
a NEFMI Művészeti Főosztályának vezetője

Ferencz István építész,
a Magyar Művészeti Akadémia tagja

Gulyás Gábor esztéta, a Műcsarnok igazgatója,
a biennále magyar pavilonjának nemzeti biztosa

Guttman Szabolcs építész,
a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem tanára

Kálmán Ernő építész,
a Magyar Építőművészek Szövetségének elnöke

Készman József művészettörténész,
a Műcsarnok vezető kurátora

Wesselényi-Garay Andor építészkritikus,
a 2010. évi Velencei Építészeti Biennále
magyar kiállításának kurátora

A FELHÍVÁSRA BEÉRKEZETT PÁLYÁZATOK ABC SORRENDJÉBEN:

1. **Archetypes / Archetípusok** – Sánta Gábor
2. **Az ember újra épít(ése) / Build man, not only buildings!** – Trafik Kör Kortárs Művészeti Egyesület, Dabas
3. **Épített közösség / Common Architecture** – Antal Gabriella, Fazekas Katalin, Somogyi Krisztina, Kemes Balázs
4. **Gazdagság és egyszerűség** – Kortárs szakrális építészet Magyarországon – Vukoszávlyev Zorán, Katona Vilmos, Csanády Pál
5. **Hangkút / Well of Sounds** – Benedek Anna, Árvai András
6. **Modell** – Bachmann Bálint (DLA), Markó Balázs (DLA)
7. **Mozgásformák** – Makovecz Imre – Keserü Katalin
8. **PANEL – venicycle system** – Polyák Levente, Kukucska Gergely, Antal Balázs
9. **Szellemi vándorlás / Metaphysical migration** – Szabados Karolina, Ghyczy Dénes Emil, Szederkényi Lukács
10. **Revitalizáció, rehabilitáció, rekonstrukció** – A házak élete, alkotó továbbtervezés, építész tervezés történeti környezetben – Kőnig Tamás, Csanádi Judit, Bor Ferenc
11. **Zalotay Elemér** – Perényi Lóránt
12. **Zsolnay-negyed / man@work** – Pásztor Erika Katalina, Julius Gyula

A zsűri jelölése alapján a 13. Velencei Nemzetközi Építészeti Biennále magyar pavilonjában rendezendő tárlat megvalósítására a nemzeti biztos a Modell című projekt kurátorait, Bachmann Bálintot és Markó Balázst kéri fel.

A zsűri külön elismerésben részesíti a **PANEL – venicycle system** című pályaművet (kurátorok: **Polyák Levente, Kukucska Gergely, Antal Balázs**).

A nemzeti biztos hivatalosan javasolja David Chipperfield főkurátornak, hogy amennyiben lehetőséget lát rá, ezt a projektet hívja meg a biennále központi kiállításába.

ÖSSZEGZÉS

A 13. Velencei Nemzetközi Építészeti Biennále magyar kiállításának megrendezésére a Műcsarnok pályázati úton várta a jelentkezőket. A zsűri törekedett arra, hogy a projekt alapú kurátori pályázatok értékelésénél és elbírálásánál minél több nézőpontból közelítsen a pályaművekhez, szem előtt tartva eközben a főkurátor intencióját is, mely az „együttműködésre és a dialógusra” helyezi a hangsúlyt. Mivel a kiírás az előző évekhez képest kevesebb formális megkötést tartalmazott, minden beadott pályamű érvényes volt. Az elbírálás folyamatában döntő szerepet játszott a prezentáció, mely közvetlen és alkotó párbeszédet eredményezett a pályázókkal.

Az első forduló beadási határideje 2012. január 6. volt. Rekordszámú, 12 érvényes pályázat érkezett be; ezek mindegyike részt vett a második – prezentációs – fordulóban. A zsűri fontosnak és támogatandónak tartja, hogy a pályázatok a földrajzi sokszínűséget is képviseljék, s pozitívként értékelte, hogy ez alkalommal Mauritiustól Dabasiig terjedt a résztvevők köre. Ugyanilyen fontos fejleménynek tartja a bíráló bizottság azt is, hogy egyetemi hallgatók is bekapcsolódtak a projektekbe.

A zsűri eredményesnek és sikeresnek minősíti a pályázatot, és az eddigi szokásoktól eltérően a nyertesnek jelölt Modell című pályamű mellett külön elismerésben részesít egy másik projektet is, a Panel című tervezetet.

AZ EGYES PÁLYAMŰVEK ÉRTÉKELÉSE

A PÁLYÁZAT NYERTESE:

Modell

Bachmann Bálint, DLA
Markó Balázs, DLA

A Velencei Biennále nemzeti pavilonjainak kiállításstratégiájában ritkán lehet olyan megjelenésekkel, a diszkrét alkalmakon átívelő kiállításkonceptiókkal találkozni, amelyek egy korábbi tematika szerves, tartalmi, nem pusztán konceptuális folytatásai lennének. Igaznak tűnik ez a megállapítás még akkor is, ha a skandináv országok megjelenési stratégiájára gondolunk: az oly gyakran monografikus céllal szervezett szereplések szinte beazonosíthatóan jellegzetesek (jól példázza ezt a finn pavilon), a kétévente megjelenő tematikák azonban – a műfaj jelentette egymásra rímelésekén túl – már nem tekinthetők szerves láncolatnak. A magyar pavilon 2012-es kiállításának tervezete ugyanakkor vállaltan a 2010-es szereplés tematikai folytatását tűzi célul, amikor az építészetoktatás és építészet kézműves hagyományának – a rajzolás mellett – másik központi elemét, a modellezést állítja középpontba.

A pályamű a modellépítést kiterjeszti az építészetén kívüli területekre is, s azt egybefogva erős képpel tudatosítja a modellkészítés szerepét. Gyermeki kortól a professzionális szakmagyakorló időkig. A modell igazi gondolatkereső – érvelő – megjelenítő forma, mely az építészeti gondolkodás holisztikus képét jeleníti meg.

Noha a biennále nem feltétlenül támogatja az ehhez hasonló, program-szerű megjelenéseket, a zsűri eddig kihasználatlan lehetőségek felderítését, új együtthangzások felmutatását reméli attól az ikeralakzattól, amelybe a két projekt rendeződni látszik.

Rendkívül szerencsés lépés a pályázók részéről, hogy a modellezés problémakörét a pavilon terére is kiterjesztve, a modell fogalmát a kiállítást befogadó épületre is alkalmazzák. Úgyszintén elismerésre méltó ötlet az a rendkívül széles, nemzetközi kapcsolatokat is felvonultató bázis, amelyre a kiállítás-alapanyag támaszkodik, hiszen a téma kiteljesítésében a pályázók ezeket mozdítanak meg az oktatás teljes területéről, beleértve természetesen a hazai építészetoktatást is. Már most megnyugtató továbbá az infrastruktúra, amelyet a pályázók a megvalósítás mögé rendeltek. A pavilon belsőépítészeti megjelenése a megismert tervek alapján esztétikus, vizuálisan minden elemében megkapó installáció lehetőségét hordozza. Az alapötlet és a látványában kecsegtető enteriőr egyszerre reflektál a – nem csak hazai – szakma létező szegmensére, nyújthatja továbbá a modellezés jelenségének igazán komplex, általános, akár antropológiai kiterjesztését is. Ismerve azonban az európai építészetoktatás modellcentrikus tudáskommunikációját, a siker egyik kulcsfeltétele, hogy az esztétikus enteriőrökön túl a végső megoldás egyértelmű, jól értelmezhető szellemi felütést adva, olyasfajta intellektuális térben helyezze el a modellezés tematikáját, amely kiemeli az összképet a tömegességre épülő kiállítások sorából. A zsűri ennek érdekében a

2010-es BorderLINE Architecture projekt tanulságait leszűrve elvi és konkrét ajánlásokat is tesz, melyeket a kiállítás előkészítési szakaszában eljuttat a kurátoroknak.

Mindent összevetve a bíráló bizottság ebben a projektben látja a legnagyobb fejlődési lehetőséget, s a már megjelenő, illetve az abból kibontható értékek figyelembevételével is ezt a pályaművet tartja a legmeggyőzőbbnek – így megvalósításra javasolja.

KÜLÖN ELISMERÉSBEN RÉSZESÜLT:

PANEL - venicycle system

Polyák Levente, Kukucska Gergely, Antal Balázs

Az építőelemet közlekedési tárggyá tevő, a bontott elemet újrahasznosító és közösségi térben felhasználó elgondolás a maga radikalizmusával kétségkívül a projekt legerősebb üzenete. Jól illeszkedik ez abba a folyamatba, mely a pályázók szerint az építészeti gondolkozás kitérítésében látja a mai „repetitív, önigazoló és önmagába forduló” tendenciáktól való eltérés lehetőségét, melynek központi elemét az interdiszciplináris újragondolás, az építészet határterületei felé elkalandozás alkotja.

A „nem csak az épületek lehetnek az építészet termékei” megközelítés tágasságának köszönhetően az építész-urbanista-képzőművész pályázók erőteljesen érveltek amellett, hogy erre a megváltozott kontextusra alapozva felépíthető egy technológiai-történeti-„műemléki” szálakat összefonó koncepció, melynek megvalósítására a Biennále „helyspecifikusan” is alkalmas lenne.

Kiindulópontjuk a Kőváry György által 1978-ban tervezett és 1980-ban átadott, majd 2011-ben elbontott Kőbánya-Kispest (KöKi) metróállomás jellegzetes épülete, mely egyszerre veti fel a pályázók szavaival élve „osztalgikus” érzületre, a szocializmus nevetségessé vált tárgyi kultúrájára való reflexió, másrészt az értékelhetőség, legitimáció és építészeti örökség problémakörének kérdését. A projekt intenciója szerint a Kőváry tervezte közösségi terek épületek eltűnése tágabb perspektívából nézve a közösségi építészet funkcióvesztéséről is tanúskodik – a metróállomás ismert narancssárga műanyag paneljeinek radikálisan új funkcióba emelése, adott esetben a velencei vízi közlekedésben való hasznosítása mint fenntartható közösségi közlekedés és játékos közösségi elem éppen ezzel megy szembe, a nyilvánosság horizontjára emelve egy átváltozás sokrétű narratíváját.

A narancssárga panelekből épített-átalakított vízibicikli terveik szerint a magyar pavilon közelében lenne kikötve, illetve ott létesülne egy – szintén ilyen panelekből álló – kikötő, amely vízibicikli-kölcsönzőként is működne. A látogatók a pavilonban található információs központnál vehetnék át a projekt katalógusát, ez a kiállítás létrejöttének történetét és egy elméleti, szakemberek által írt, kiállítást kontextualizáló részt tartalmazna. Az átriumban függesztett vízibiciklis installáció lenne, amit a többi térben a metróépület bontásának fázisai egészítenének ki projektorok, hanginstallációk segítségével.

A jelen tervek szerint 3-4 jármű elkészítése-kiszállítása valósulhatna meg, ezek akár egymáshoz rögzítve pontonhídként is működhetnének, kulturális helyszíneként, de az eredeti elképzelés az, hogy folyamatosan – meghatározott útvonalakon – vízi kirándulásokat lehetne tenni velük.

A zsűri véleménye szerint ez az egyik legizgalmasabb, Velencére készült projekt, amely illeszkedik a magyar projektkiállítások vonalába is. A pályázó csapatot professzionálisnak ítéli, a háttéranyagot megfelelőnek tartja, intermediális megközelítése, a modern építészethez való kritikai viszonya, a benne rejlő intézménykritikai modell pedig aktuálissá teszi a mondanivalóját. Expanzivitása, a külső terek bevonása üdvözlendő törekvés, de sajnálatos, hogy így a pavilon igazából háttérbe szorulna, csak bázis szerephez jutna, s a pavilon terébe tervezett installáció is kidolgozatlan. Aggályosnak tartja a zsűri ezzel a járműszámmal a közösségi cél elérését. A műszaki megvalósíthatósággal kapcsolatban is megfogalmazódnak kétségek, a labilitás-biztonság problémája részben megválaszolatlan maradt.

Mindezekkel együtt a zsűri az alapötlet eredetiségét kiemelve és a pályázók meggyőző prezentációs teljesítményét figyelembe véve az eddigi gyakorlattól eltérően külön elismerésben részesíti a pályázatot.

Archetípusok

Sánta Gábor

A kiállítás az emberi viselkedés, a természeti alapelemek és a tudatalatti együttes összhatására építene. Kiindulópontja három irodalmi példa, melyek építészeti víziókat használnak a felfokozott érzelmi állapotok megidézésére. S. T. Coleridge Kubla kán című verse, mely egy ópiumos álomból született látomás, a pályázó koncepciója szerint jó példa arra, hogy archetipikus képekkel és a konceptualizmus eszközeivel miként vezethető vissza az építészet a „szóval teremtés” őseredeti forrásához. Andrew Xuan Pham vietnami-amerikai író verse, melyet a New York-i WTC lerombolása után vetett papírra, lenne a második közelítés az építészeti látomás tematikája felé a felvázolt projektben. Itt egyfajta Ég és Föld között „épülő” rekonstrukcióról, fényből épült kettős toronyról, az eltérő világok közötti kapcsolatot létrehozó áttetsző látomásról van szó. A harmadik pillér pedig J. L. Borges A halhatatlan ember című elbeszélése lenne, mégpedig a pályázó szerint azért, mert a főszereplő irracionális városa – amellett, hogy számára Angkor jelenik meg a szövegben –, maga az archetipikus város. Mely élhető, szerethető és kissé kaotikus, és amely az emberi kultúra legdemokratikusabb lenyomata a Földön. Mindezen archetípusok életben tartásának záloga a szerves sokszínűség. Ez jelenti az emberi továbbélés egyetlen lehetőségét.

E kérdéskört feszegetné a kiállítás, illetve azt az állapotot teremtené meg a helyszínen, ahol a fény, a föld, a víz, a szél olyan egységet alkot, melyben az időző szellem (a látogató) teaházi környezetben felismeri az örök igazságot. Mindez a pályázó szerint magyar identitást is kapna azzal, hogy a keleti kultúrák archetípusait rokonítja a magyar őskultúrához.

E nagyívű teória megalapozottságáról a pályamű és a prezentáció nem győzte meg a zsűrit, és sajnálatos módon a felvetett gondolatsor térbeli megragadása (a kiállítási kép) sem jelent meg olyan erővel a prezentációban – mely a pályázó a szerint csupán illusztrációja annak, hogy mit jelent számára az archetipikus építészet –, hogy a bizottság támogatásban részesítse.

Az ember újra épít(ése)

Trafik Kör Kortárs Művészeti Egyesület

A dabasi művészeti kör kurátori koncepciója eredendően arra irányul, hogy felhívja a figyelmet a spontán kreatív megnyilvánulások hiányára. A probléma gyökerét abban látják, hogy korunk embere – problémái és a cselekvés mind virtuálisabbá válása következtében – elvesztette az alkotáshoz fűződő mindennapi viszonyát. Az alkotók szerint a megoldás egyik építészeti módja az ember és a közösség együttes építése lehet, amely a fizikai építés aktusával, az amatőr alkotás erejével képes gyógyító erőt kifejteni.

Elgondolásuk központi gondolata, hogy a kiállítás egy interaktív játék része lenne: a magyar pavilonban nádszobor épül, s így a látogató egy-egy nádszál valóságos elhelyezése révén tapasztalhatja meg az alkotás örömet. Elképzelésük szerint a kiállítás teljes hossza alatt a pavilonban dolgozó művész (Varga Imre) példáját követve, vele nonverbális kapcsolatot kialakítva folya a közös munka.

Másrészről az építés és az annak velejárójaként megjelenő elvétel, az építmény és negatív lenyomata, az üres tér közötti egyensúly felbomlásából adódó feszültség felismerése adná a fizikai és lelki útként egyaránt érzékelhető kiállítás szép dramaturgiáját. Minden cselekvés és tér szimbolikus jellegű: a belépés után a látogató felöltén a munkaruhát, áthaladna a „nádason”, kiválasztana egy nádszálát, elvenne egy kelléket, áthaladna a műtermen, majd beépítené a közös szoborba a szálát – mindehhez 700 000 nádszálát használnának fel, ezeket 30 cm-es homokmélység tartana –, végül végighaladna a „sivatagon” és kilépne a pavilonból. Eközben a falakon elhelyezett vetítőfelületeken magyar hangulatot kölcsönző, jó ízléssel összeállított videók futnának: szélfúttá nádas, legényes, mozgásművészeti előadás. Az egész koncepciót őszinteség és spiritualitás lengi be: felvállaltan a szívre kíván hatni, s ténylegesen szerethetővé is válik.

A koncepció gondolati gazdagsága lehet az oka, hogy végül kissé talán nehezen követhetővé, túlburjánzóvá válik a megjelenítés: kérdéses lehet a „sivatag” vagy a naiv „Kati és a portás” faszobor létjogosultsága.

De a koncepcióval kapcsolatos bizonytalanságot igazán az amatőr művészet és az építészet mint professzionális mesterség viszonya veti fel, amelyek összeegyeztethetőségével kapcsolatban a zsűri úgy érzi, hogy a válasz elmarad.

Épített közösség / CommON Architecture

Antal Gabriella

A kortárs magyar építészet rendkívül fontos emlékei között tartjuk számon Karácsony Tamás és Janesch Péter perbáli együttesét, Czigány Tamás panonhalmi kápolnáját, továbbá a valkonyai pajtaszínházat. A három – akár alkotói szándékában, akár stilisztikai jellemzőit tekintve sem feltétlenül együvé tartozó – épületet a pályázat koncepciójában a közösségi építés – közösség-építés momentuma rendeli egymás mellé. Mely közösség(i) építés tekintetében – a felsorolt példákon túl – idézhetjük akár a visegrádi táborokat, a Kós Károly egyesülés legújabb akcióit vagy épp a Pozsár Péter által szervezett faépítő-táborokat, esetleg a szociális építés új és kortárs példáit.

A zsűri éppoly nagyra értékelt a választott épületek minőségét, mint a közösség(i) építés tematikájának felmutatását, különösképp pedig Reischl Gábor torzóként fennmaradt munkásságának idézetét.

Mindezekon túl azonban rendkívül komoly kérdésként merül fel a tevékenység és az épített tárgy kapcsolatának tartalma. Kétségtelen tény, hogy hatalmas közösségi erőter alakítja úgy a tervezés, mint a kivitelezés során az egyes házakat, úgyszintén vitathatatlan az építés folyamatának közösségi jellege, ám – különösképp a nyugat-európai, programmá tett participatív példák ismeretében – kétséges a szokásosnál mélyebb, tartalmibb kapcsolat tételezése, azok illusztratív kibontása a pályázók által felsorolt példák kapcsán. Czigány Tamás fakápolnája, akárcsak Janesch Péter és Karácsony Tamás perbáli gyermekotthona a tervezői akarat költői példái, ekként kevésbé alkalmasak a pályázók által választott cél bemutatására. A közösség irányából tekintve pedig – ismerve a visegrádi táborok konstitutív szerepét, az azokból kinőtt másodgenerációs organikus műhelyek virágzását – rendkívül bizonytalanok, jelenleg még kimutathatatlanok azon hatástényezők, amelyek az élményszerűségen túl, az aktuális építéstől végül elszakadva valóban közösségként definiálhatják fiatal szakemberek heterogén csoportját.

Fogantatását tekintve több mint ígéretes Holczer Veronika Markócz-projektje, hatáselemzése azonban hosszabb, elfogulatlan szociográfiák sorával valósulhat meg.

Kortárs szakrális építészet Magyarországon

Vukoszávlyev Zorán

A „gazdagság és egyszerűség” jól körüljárható fogalompárja alkotja a kortárs szakrális építészetet tematizáló projekt fundamentumát. A pályázók, akik hosszú évek óta foglalkoznak a szakrális terek és épületek kérdéseivel, már több kiállításon is szerepeltek makettjeikkel, s oktatóként is figyelmet szentelnek a magyar pavilonba elképzelt installációk építészeti és spirituális hátterének, emellett honlapot is működtetnek a témával kapcsolatban.

Terveik szerint a magyar építészet egy jól megragadható, érdek nélküli szeletét reprezentálnák, az elmúlt negyedszázad szakrális irányultsá-

gú alkotásainak egyfajta szűkített, válogatott verzióját adva. A már meglévő makettek és skiccek nyomán haladva bővítenék a palettát a kiállításra, s a kiválasztott 24 épületről internetes szavazást tartanának a megadott princípiumok, a „gazdagság-egyszerűség” gondolatisága mentén.

A két rotondában a természetet is megidézve tölgyből készült fakockákat, a kiállítóterekbe maketteket helyeznének, az apszistérben filmvetítés lenne, míg a központi átriumban fa installáció épülne.

A zsűri a pavilon berendezésének javaslatát áttekinthetőnek tartja. Színezetét a fekete fehér síkok, illetve a fából kialakított modellek alkotják. A fekete padló síkja felkúszik a falakra, és a látóhatár vonalánál alakul át a fehér falakon a kiemelt épületek-modellek alkotó rajzaivá. A pályázati koncepció a kortárs magyar építészet két alkotó pillérét emeli ki, illetve helyezi mérlegtá-nyérszerűen egyensúlyba. A bemutatott, szimmetrikusan kialakított koncepció feltételezi az anyagok fele-fele arányát, illetve a térbeni egyensúlyukat.

A látogató élményanyagát az organikus, illetve modernista szakrális formaalkotás laboratóriumának kiemelt, megvalósult épületeinek bemutatott modelljei, illetve a két alkotói műhely között megalkotott transzcendens térudvar áthaladásával a belső tér milyenségének érzékelése határoznák meg. Ha betartjuk a balról jobbra haladás irányát, úgy a fa bonyolult koronájának szimbolikájától eljutunk a fakocka tömör egységéhez. Az alkotók sorának két kiemelt személyisége Makovecz Imre versus Czigány Tamás.

A pályázati javaslat – a végső példaanyag kiválasztásában – a szavazás révén egy közösségi szelekciót is feltételez, ami azonban könnyen a bátran tételezett egyensúly kibillenéséhez vezethet...

Ugyancsak kérdéses a modellek túlzott egységesítése az anyaghasználat terén, ugyanis a fa erezetének, textúrájának milyensége más és más látványléptéket jelenthet különböző alkotó koncepció esetén. Ugyanez az észrevétel igaz a megálmodott belső udvar átmeneti térélményére vonatkozóan is. Az óriási fabordáknak más a szimbolikája a bal, illetve jobb oldalon.

A gazdagság és egyszerűség ellenpáros valószínűleg jobban érzékelhető lehetne a kontextusok bemutatásával együtt. A templom nemcsak belső meditáló tér, hanem – jó esetben – környezetének generáló, illetve szintetizáló épülete is. Így a zsűri kívánatosnak tartotta volna, ha a környezet gazdagságáról, illetve egyszerűségéről mint alkotó elemekről is szó esik a koncepció keretén belül.

Hangkút / Well of Sounds

Benedek Anna

A kiállítás alapötletét a marosvásárhelyi Teleki Téka egyik spontán kialakult jelensége adta, amiről Láng Zsolt erdélyi író mesélt a pályázóknak egy őszi látogatásuk során. Ez a „hangkút” egyetlen, véletlenül felfedezett pont, egy olyan hely a könyvtár falain belül, ahol a hangok úgy verődnek vissza a galériáról, a könyvekről, a környezetről, hogy a külvilág zajai megszűnnek, s az ott álló teljes csöndbe kerül.

A pályázat megállapítása szerint ez a csönd-esszencia az egyik vágykép, amiért az ember házat épít. A projekt megvizsgálja a városi „csendépítés” megszokott (könyvtár, templom, múzeum stb.) és szokatlan (a magunk után hagyott, személyes tereinkben megvalósított-kiépített csendek) helyeit. A kiállítási terv alapmotívuma az építés iránti vágy materializálása: a csend térképe.

A bemutatás során a magyar pavilon átriumos terébe kerülne a hangkút, ez szimbolizálná a leírható, megragadható csend iránti vágyat, egy fogalom tárgyasulását. Az átriumot körülvevő három teremben egy szerzetes, egy építész és egy pszichiáter monológjára épülő története jelenne meg, szimbolikus térben, kiragadott, felnagyított tárgyakkal, audiovizuális eszközökkel.

Azok a kérdések, amelyeket a projekt (nagyon is élő, aktuális igényre érezve rá) felvet, mindenekelőtt a kortárs zajzönben élők privát élettereinek kereteit érintik, illetve visszavonulási lehetőségeikre vonatkoznak: hogyan alakíthatjuk a minket körülvevő teret személyessé, hol húzhatók meg a csend mint egzisztenciális tapasztalat határai a nagyváros (egy konkrét épület) közegeiben, miként alkalmazkodik a városi építészet az ember igényeihez?

A tervezett kiállítás három tényező köré épülne, ezek: a csend keresése, a csendterkép és a személyes építészet. A kurátorok intenciója szerint a három személyes monológ a megépítendő hangkúttal összeolvasható alkotás-ként jeleníti meg a csendterképet.

Az alkalmazni kívánt anyag és technika részletes (főként: hangszigetelés-hangállóság stb.) ismerete nélkül nehéz megítélni, hogy a hangkút választott kerámija mennyire lenne képes az adott tér leválasztására és hangszigetelésére, s ez a projekt kapcsán másutt is felmerülő bizonytalansági tényezők számát növeli.

További kérdéseket vet fel a hangkút egyszerű, tiszta ideájához képest a megvalósításhoz készült vázlatokon jelzett felépítés, amely a pavilon átriumos központi terét – a hangkút helyszínét – több rétegben, térben elosztott elemekkel kívánja elkülöníteni.

Összességében a projekt számos ponton indokolatlanul összetettnek tűnik, a szerzetes, az építész és a pszichiáter érzékletesnek, átélhetőnek szánt monológjai révén helyenként nehezen követhető, néhol kifejezetten didaktikusává válik. Biztatóan indul, ám az adott tér-hang- és egzisztenciális élmény érzékeltetéséhez additív elemekre támaszkodik. Három narratív elemre, három mikrotörténetre bízta a megfelelő hatás elérését. A három szereplőre-helyszínre-történetre épített közvetítési módszer végül visszájára fordul a pályázatban, és a nehezen összekapcsolható narratív elemek hangsúlyozása háttérbe szorítja magát a kiinduló koncepciót, a hangkút élményét. Ehhez az elsődleges élményhez képest a három cselekmény, három további helyszín mint térberendezés feleslegesnek tűnik. Végeredményét tekintve az ötletadó, kiindulási élmény (hangkút) a látogató számára nem egyértelműen definiálható-megközelíthető, hanem sokkal inkább a pavilonban való barangolás, a szituációk bejárása során mintegy „véletlenül” felfedezhető, magát kevésbé kommunikáló térrészletté válik, amely így kevésbé szolgálja az eredeti koncepció megjelenítését.

Mozgásformák – Makovecz Imre

Keserü Katalin

A kiállítási javaslat Makovecz Imre (1935–2011) különleges témájának: konceptuális akcióinak (Mozgásformák, 1970, Álarc nélküli bál, 1974), kísérleteinek (Minimáltér, 1972) és terveinek (Kiállítási épület, 1978) látványos felvezetéséből, építészeti következményeik lényegre szorító kifejtéséből és a közönség (interaktív) bevonásából áll.

„A modern kor központi fogalma: a mozgás makoveczi újraértelmezése (az egzisztenciálisan átélt lét) kulcs az épületet élőlénynek tekintő organikus szemlélet és a tér/idő immanenciáját tételező filozófia egyesítéséhez egy komplex és pozitív (formai és téri, humán és univerzális) világtérképezésben” – írja Keserü Katalin, a pályázat megalkotója.

A kiállítás egyben tiszteletadás is lenne a szeptemberben elhunyt, „kereső” és kísérletező alkotó előtt.

Ezeknek a céloknak megfelelően a kiválasztott anyagok az evidenciáktól-manifesztumoktól az iskolateremtésig próbálnák bemutatni a mester korabeli munkásságát, magyar, angol, olasz fordításokkal.

A kettős-szimmetrikus S vonal, mint mozgásforma-szimbólum, a központi apszis térben uralja a téma alap gondolatát, és a padló síkján is összefonódna, ornamentális keretezésként a meglévő átrium körül.

A falakon meghatározó képanyag, illetve vetítés kísérné a gondolati elemeket. A kiállítás interaktív oldalát az installációk, illetve az érintőképernyős számítógépes program biztosítaná, illetve a tényleges narancshámozás, ami kibontakoztatná a mester által javasolt kísérlet nyomán a térbeli S formát.

Az már önmagában is jelentős szellemi vállalkozás, hogy a pályázati javaslat előtérbe hozza a magyar organikus építészet 1970-es rendkívül izgalmas laboratóriumát, elméleti és gyakorlati tevékenységét, megfogható eredményeit – azonban mindezt nem a jelenkor reflektált pozíciójából teszi. Emiatt a zsűri reális veszélynek látta, hogy megvalósulása esetén a kiállítás a több mint négy évtizeddel ezelőtti projekt didaktikus rekonstrukciójává lesz.

A bírálók véleménye szerint a tervezett kiállítás Makovecz – jelentőségéhez képest kevésbé feldolgozott – életművének egy rendkívül fontos szegmensét választotta témájaként, amit főként a mester azt követő munkássága hitelesített – ez utóbbi viszont még csak jelzésképpen sem fért be a tárlat installációs rendjébe. A bíráló bizottság úgy vélte, hogy a keresések eredményei, illetve a mester iskolateremtő erejét bizonyító, újabb generációkkal való kapcsolata és a tanítványok-követők sikeres munkáinak bemutatása jobban körvonalazná Makovecz Imre személyiségét és dinamizmusát, s adekvátan fejezné ki magát az in memoriam gondolatot is.

Szellemi vándorlás / Metaphysical migration

Szabados Karolina

A pályázati koncepció három fő szempontot jelöl meg a projekt építészeti-kulturális térben történő elhelyezésére: a magyar attribútumot, az ideiglenességet és az újrafelhasználhatóságot. Maga a kiállítótér mint üres, beépíteni való terep hívja életre az építészeti reflexiót, a „belakni a teret” gondolatát. Ennek a pályázók számára legautentikusabb forrása a gyapjú, amely a (magyar) nomád életmód erejét, az ideiglenességből fakadó erőt és a magából az anyagból sugárzó erőt is felidézi. A gyapjú, a nemez régi kultúrák mobilitásának eszközeként szolgált (mint jurta). Ezen keresztül volt esély arra, hogy társadalmak érintkezésével a szellemi mozgás – épülés is teret kapjon. A nomád lét mint gondolat a vándorló, mozgó építészethez, a változó tájban állandó anyaghoz, míg a letelepült építészet a változó anyaghoz kapcsolódik. A gyapjú így lesz e szerint a mai ember kulturális-szellemi mobilitásának, rugalmasságának jelképe, mely egyben világunk ideiglenességét is tudatosítja.

A pályázók a pavilont „gyapjúként” képzelik el, a falakat gyapjúval vonják be, egyre vastagabban, amitől a gyapjú térélménnyé is válna. E „gyapjútérben” haladva – gyapjúból készült járatok képeznék a vízió megértését – a pavilont körbejárva az út végén a gyapjú anyagélménnyé is válna, s így a látogató, mintegy a múlt teréből kilépve, szinte feloldódna az anyagban. Ezt a szellemi kalandot segítenék a gyapjúfülkék is, melyek a gondolkodás terei lennének.

Az átriumban lévő gyapjútaposóban pedig a látogatók „nemezelnék” a lábukkal folyamatosan a gyapjút, nemcsak a folyamatot prezentálva ezzel, hanem az újrahasznosításra is reflektálva, a kiállítás végén eladva az így keletkezett anyagot.

A felvetett koncepció elismerése mellett – noha a gyapjú nem annyira nemzeti specifikus, mint ahogy azt a koncepció képviseli – a zsűri kidolgozatlanak érezte a falak pusztán gyapjúval történő „belakását”, s összességében nem érezte erősnek a vizuális képet.

Revitalizáció, rehabilitáció, rekonstrukció

Kőnig Tamás

A rendkívül inspiráló, intellektuálisan nagyon alaposan felépített projekt a rekonstrukció-revitalizáció problémakörét helyezi a gondolkodás középpontjába. A kortárs építészet és építés tendenciáinak lényeglátó, pontos értelmezéséről tanúskodik a pályázat akkor, amikor az új hajszolása helyett környezet-, város- és történettudatos álláspontra helyezkedve az elmúlt évtizedek leginkább meghatározó budapesti épületrekonstrukcióit mutatná be Velencében, abban a városban, amely napi szinten szembesül pusztuló értékeinek újraértelmezésével és folytat küzdelmet a megőrzésükért. Az eredeti szándékán túl a pályázat örömteli, és a zsűri által rendkívül magasra értékelt felfedezése a szecessziótól és a historizmusoktól is egyenlő távolságot tartó

jellegzetesen „magyar”, leginkább a nemzeti romantikával azonosítható formálás felmutatása, mely 1908-1909 folyamán – a kort meghatározó nagystílusok mellett – több, a fővárosi tájat alapvetően meghatározó épületben is kimutatható, így a Parisianán, a Hungária fürdőn, vagy a Párizsi Nagyáruházon. A századforduló utáni magyar építészet eme európai értelemben is releváns, azonban jellegzetesen helyhez kötött példáinak monografikus, a nemzetközi kapcsolatokat is bemutató feldolgozása tehát rendkívül fontos feladat lenne.

Úgyszintén izgalmas térbeli helyzetet teremt a pályázatnak az az ötlete, hogy a fenn felsorolt épületek meghatározó elemeit, konkrétan lépcsőinek idézetét szerepeltesse a magyar pavilonban. A lépcsők diagramszerű bemutatása nemcsak az eredeti ház idézete lehetne, hanem új térérzeti tapasztalatokkal gazdagíthatná a pavilon terét is.

A vállalkozás mindezzel együtt – különösképp a megvalósíthatósága kapcsán – rendkívül komoly kérdéseket vet fel, és ezeknek csak egyike az absztraktivitás-idézetszerűség (mimézis vagy stilizáltság? utánzás vagy parafrázis?) kérdése. A zsűri a pályamű legfontosabb belső ellentmondását abban látja, hogy a nemzeti romantika példaidézeteit – mérhetetlen és előre nem is látható kompromisszumok árán – olyan térben kívánja bemutatni, amely a pályázat által középpontba helyezett „stílus” par excellence példája. Maróti Géza egykori leleményének mára makettszerűvé egyszerűsödött – pusztított – „idézetében” rendkívül kétséges, mi több: okafogyott a saját pompájukban álló, megtekinthető épületek részletét citálni, miközben adott lenne a lehetőség a jelenlegi formájában töredékes, befoglaló architektúra diagramszerű rekonstrukciójára is.

Zalotay Elemér kiállítása

Perényi Lóránt

A kurátori pályázat az 1973 óta Svájcban élő, idén 80 éves magyar építész, Zalotay Elemér monografikus bemutatását tűzi ki célul a velencei magyar pavilonban. Az elsősorban monumentális szalagházterveiről elhíresült építész sajátos karakter, akinek tevékenységét sajnos nem sok megvalósult épület dokumentálja. A modernista építészetfelfogás bővületében dolgozva Zalotay munkássága főként a szociális lakásépítés kérdései, az életminőség, a hatékonyság és az építési költségek minimalizálása körül forgott. Válaszai nagyrészt unortodoxak, miként saját háza, egész életfelfogása is.

Az alkotóról eddig több film (pl. Kovács András: Ma vagy holnap, 1965) készült, illetve számos portré, írás született munkáiról.

A pályázati koncepció alapján megvalósítandó kiállítás a mellőzött mester személyes, aktualizált jelenlétére épül. Központi eleme egy hetekig tartó (folyamatosan dokumentált-megjelenített) akció, amelynek során Zalotay a magyar pavilon falaira installált papírfelületen (feszített pauszokra) rajzol, úgymond „kifejtve az életmű éppen aktuális részleteit”. A kiállítás többi eleme a bevett installációs és megjelenítő elemeket alkalmazza: nagyméretű portréval, információs fallal, filmleekkel, valamint egy életmű-katalógussal számolva.

A pályázat alapvetően a monografikus kiállítások sorát folytatná, amelyek fontosnak ítélt építész személyiségek alkotói életútjának, munkáinak bemutatásán keresztül retrospektív igényű egyéni bemutató formáját öltik. Megvalósult munkái csekély száma folytán a bemutatás főként a különös építészkarakter sajátos építészeti elgondolásait, megoldásait igyekezne ki-domborítani. A nehezen megragadható emberi vonás, a különös építészeti karakter csak közvetetten jelenne meg néhány (számbelileg erősen korlátozott), mégoly zseniális terv által; a bemutatás módja, az alkalmazott eszközök pedig teljesen konvencionálisak lennének.

A zsűri véleménye szerint Zalotaynak a meg nem értett zseni toposzába illesztett, Yona Friedmannal rokonítható, leginkább a „nemépítés” gyakorlatainak hódoló alkotói portréja önmagában kevés ahhoz, hogy az életműben és annak kontextusában járatlan látogató számára a kívánt revelatív hatást tegye. A projekt az említett hiányosságok miatt könnyen a szokványos, kevésbé élményszerű múzeumi kiállítások sorát gyarapíthatná, amely egyébként szöges ellentétben állna Zalotay színes egyéniségével, aki pedig kétségkívül a modern magyar építészettörténet rendhagyó, rejtőzködő alakja, „nehéz embere”, s akinek gyakran megvalósíthatatlanba hajló építészeti tervei, elképzelései és csekély számú megvalósult munkája mindenképpen kreatív, kevésbé konvencionális jelentésközvetítő eszközök használatán alapuló reprezentációt kívánnának.

Zsolnay-negyed / man@work

Pásztor Erika Katalina

A terv több aspektusból mutatná be a biennále nyitásával egy időben elkészülő Zsolnay-negyedet. Egyrészt a látogató megismerhetné a létrejött eredményt: a magyar pavilon szimmetrikus elrendezését kihasználva az egyik rövid falon teljes szélességben fotóvetítés lenne, melyet a negyed zajaiból készülő hanginstalláció egészítené ki, így a látogató mintegy átélhetné az elkészült Zsolnay audio-vizuális esszenciáját. A pavilon átriumában elhelyezett, kerámia törmelékekből készített szobrok és a megvásárolható „emléktárgyak” ötletesen egészítenék ki, tennék taktilissá és egyben hazavihetővé az élményt. Az európai mércével is magas építészeti minőségű negyed ilyen módon indukált benyomásai akár már elegendők is lehetnének arra, hogy a vendég az „Utazási Iroda” felé vegye az irányt, amely a biennále látogatói részére személyre szabott programokat kínál, rátermetten támogatva az „újszülött” negyed belépését a hazai és a nemzetközi kulturális eseménypiacra.

A kiállítási koncepció igazi erőssége vélhetően mindezek mellett azonban az volna, ami a pavilon másik falán történik, ahol abba a komplex viszonyrendszerbe nyernénk betekintést, amelyet az „építés drámájaként” említenek az alkotók – példaként dinamikus diagramon át bemutatva a hatéves projekt megannyi résztvevőjének időben változó szerepvállalását. Az alkotók célzottan az építészeti érték teremtésének, a megvalósulás folyamatának profán emberi oldalát és ennek problematikáját helyeznék itt górcső alá, amely a

magyar valóság bemutatása mellett nemzetiségtől függetlenül felveti a személyes felelősségvállalás, az építészetre olyannyira jellemző együttműködés kevésbé feldolgozott, ám ma annál inkább aktuális kérdéseit.

Valószínűleg ennek a történetnek az átlátható, szemléletes és élvezhető megjelenítése a legnehezebb és legizgalmasabb feladat, amelyet, ha az alkotóknak sikerült volna véghezvinniük, a zsűri támogathatónak ítélte volna a koncepciót.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A zsűri és a nemzeti biztos ezúton is megköszöni valamennyi pályázó és a pályázatokban közreműködő alkotó munkáját.

Budapest, 2012. február 14.

Gulyás Gábor
a Műcsarnok igazgatója,
a Velencei Biennále nemzeti biztosa